

שיעור ז: קרן תלושה ומחוברת - שיטת רש"י

דף ב ע"ב

תוכן:

- א. הקשיים שבהסבר רש"י
פירוש רש"י כאן
הנקודות הקשות בפירוש רש"י
- ב. האם לרש"י הסוגיה רק כמ"ד פלגא נזקא ממונא
ראיות שהסוגיה רק כמ"ד פ"נ ממונא
- ג. מנין שמחוברת תשלם בתחילה נ"ש - ביאור שיטת רש"י
- ד. מחלוקת רש"י ותוספות - האם למ"ד ממונא הנזק אורחיה
מחלוקת רש"י ותוספות באורחיה של קרן
מדוע חס רחמנא עליה לשיטות השונות
ביאור מחלוקת רש"י ותוספות כאן לשיטתם
- ה. נכונות הסוגיה למ"ד פ"נ קנסא לשיטת תוספות
תוספות אינם רואים בעיה עקרונית למ"ד קנסא שלא כרש"י
מקרים נוספים שתם משלם נזק שלם אף למ"ד קנסא
האם נזק שלם זה הינו קנס
סתם שוורים בחזקת שימור - ביאור דברי תוספות רבנו פרץ
כיסוד הזה נראה בגרי"ז
הבנת תוספות לפי זה
- ו. הסברת הסוגיה כמ"ד קנסא אף לרש"י

- ז. הסבר מהר"ח אור-זרוע
הסבר המהר"ח או"ז
החידושים שבהסברו
מדוע תוספות מיאנו בהסברו
נראה שרש"י לא ביאר כמהר"ח או"ז
- ח. הסבר רש"י כשיטמ"ק בשם ריב"א
דיוק ברש"י כפשט הריב"א
נפק"מ להלכה בין לימוד ריב"א ללימוד תוספות בהו"א
- ט. מדוע מיאנו תוספות בביאור ריב"א
תוספות מסכימים שתיתכן קרן מועדת פעם ראשונה
עניין תמות ומועדות
מחלוקת תוספות וריב"א בגדר חיובי תמות ומועדות
- י. מהלך הגר"ז ומה שיש להעיר בזה

מקורות

רש"י בדף ב ע"ב בד"ה "אלא" ו"אבל מחוברת"
תוספות שם בד"ה "אבל"
מחלוקת האמוראים בדף טו ע"א בשאלה האם פ"נ קנסא או ממונא
רש"י לדף ה ע"ב ד"ה "ולמאן דאמר"
רש"י בכתובות דף מא בד"ה "לאו בחזקת שימור קיימי"
השיטמ"ק בדף טו בד"ה "פלגא ניזקא" בשם תלמידי הרב רבי ישראל
תוספות הרא"ש בכתובות דף מא ע"א ד"ה "ורחמנא"
תוספות ר"פ לדף לח ע"א בד"ה "עמד והתיר"
תשובות מהר"ח או"ז תשובה קו
השיטמ"ק כאן בד"ה "אבל במחוברת" בשם ריב"א
שאלת המהר"ם בתחילת ד"ה "אבל"
חידושי הגרי"ז בהלכות נזקי-ממון בהתייחסו לתוספות כאן בד"ה "אבל"

א. הקשיים שבהסבר רש"י

פירוש רש"י כאן

בגמרא בע"ב: "...אלא מהו דתימא כי פליג רחמנא בין תם למועד ה"מ בתלושה אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא ת"ש 'בכור שורו הדר לו' וגו'".

פירש רש"י בד"ה "אבל מחוברת": "דאורחיה הוא", "אימא כולה מועדת היא": "אפילו בתחילה ומשלם נ"ש".

הנקודות הקשות בפירוש רש"י

1. שאלת תוספות 'מהיכי תיתי'

תוספות בד"ה "אבל" תמהו: "ומהי תיתי אי מתלושה דייה כתלושה...". בפשטות שאלתם היא, שלא ניתן סתם עפ"י סברא לחדש חיוב נוסף מעבר לחיוב שהתורה הטילה. לא די שההלכה של תמות לא נאמרה בקרן מחוברת, צריך גם שהחיוב בנ"ש יהיה כתוב וראינו רק שהתורה מחייבת בקרן ח"נ ומניין לחייב נ"ש?

2. דיוק בהבדל לשונות רש"י ותוספות

לשון רש"י בפירושו הייתה שההו"א בגמרא היא שקרן מחוברת תתחייב "בתחילה" נ"ש. אולם תוספות בד"ה "אבל" שג"כ פירשו את ההו"א כרש"י כתבו לשון מעט שונה: "לשלם נזק שלם אפילו בפעם ראשונה", האם המונח "בתחילה" של רש"י זהה ל"פעם ראשונה" של תוספות?

3. בעיה למ"ד פ"נ קנסא בפירוש רש"י

בדף טו ע"א נחלקו האמוראים האם פ"נ קנסא או ממונא ומבואר שם בגמרא שנחלקו בשאלה האם 'סתם שוורים בחזקת שימור' - למ"ד פ"נ ממונא סתם שוורים אינם בחזקת שימור ולמ"ד פ"נ קנסא סתם שוורים בחזקת שימור.

מהי בדיוק המחלוקת? וכי חלקו במציאות? למה שלא נשאל את מגדלי השוורים על כך? כמובן שאי"ז מחלוקת שבמציאות אלא מחלוקת הלכתית. מהי?

בפשטות ניתן לבאר שחלקו האם אותה מידת שימור הקיימת בשוורים מוגדרת הלכתית כ'חזקת שימור', או במילים אחרות: היכן עובר הגבול של 'אורחיה' שעד אליו מוגדרת הנגיחה כ'אורחיה' של הבהמה, אולם עיין בשיעור טו בו נבאר באופן אחר והוא היותר נראה ולפיו חלקו האם נגיחה מוגדרת כפעולה טבעית של השור וממילא אין השור שמור מפניה או כפעולה החורגת ממהלך חייו הטבעיים אלא שעיי"ש שדרך זו אינה יכולה להילמד ברש"י.

והנה, למ"ד 'פלגא ניזקא ממונא', הסובר ש'סתם שוורים אינם בחזקת שימור' נמצא שחידוש התורה ששור תם משלם ח"נ איננו במה שחייב ח"נ, אלא להיפך, במה שפטור מהחצי הנוסף, שהרי עצם החיוב פשוט הוא שהרי אינם בחזקת שימור, אלא שחידשה התורה שפטור מח"נ הנוסף, ואילו למ"ד 'פ"נ קנסא' יש לומר להיפך, דמסברא היינו צריכים לפטור בכלל אלא קמ"ל התורה לקנוס, וח"נ כן יהיה חייב.

והנה, כאן כותב רש"י שנגיחה בקרן מחוברת היא 'אורחיה' וקשה שהרי למסקנת הסוגיה שפרשת קרן בתורה כן נאמרה בקרן מחוברת דכתיב "וקרני ראם קרניו", (וכמו שרש"י בד"ה "ת"ש" כתב "אלמא מחוברת נמי קרי נגיחה" ואילו לרשב"א למסקנה הפרשה דיברה רק על מחוברת) הרי שנמצא לפי רש"י זה ש'קרן' שבתורה הוא נזק שנעשה ב'אורחיה' שהרי קרן מחוברת שהיא 'קרן' שבתורה, היא נזק באורחיה לדברי רש"י, והרי בכ"ז סבר מ"ד 'פ"נ קנסא' ש'סתם שוורים בחזקת שימור' ואי"ז אורחיה לנגוח ולהלכה קיי"ל כמ"ד 'פ"נ קנסא', וא"כ כיצד כותב רש"י שנזק בקרן מחוברת הוא 'אורחיה'?

היה ניתן לומר שמה שרש"י כתב שזה 'אורחיה' הרי זה רק יחסית לקרן תלושה, וכך אולי נראה מסדר הדברים שברש"י שדבריו אלו באים אחרי שעסק בקרן תלושה וכתב שאינה אורחיה, ואם נלמד שנקודת המחלוקת היא היכן עובר גבול ה'אורחיה' נאמר שבשלב ההוא שהפרשה בתורה עוסקת בקרן תלושה הרי שהגבול עובר בין קרן תלושה למחוברת ואילו למסקנה גם מחוברת הרי היא בכלל גבול ה'לאו אורחיה', או לומר שאין כאן חילוק כמותי במספר הפעמים שמשנה אלא איכותי בסוג השינוי, האם השינוי הוא רק בעצם הנגיחה או גם בצורת הנגיחה.

ב. האם לרש"י הסוגיה רק כמ"ד פ"נ ממונא

אם נראה כדוחק לתרץ כנ"ל שעניין ה'אורחיה' שכתב רש"י הוא רק יחסי, הרי שכתוצאה מהשאלה האחרונה ששאלנו על רש"י נצטרך לומר בפשטות שרש"י למד שהסוגיה היא דווקא למ"ד פ"נ ממונא, ולפיו נגיחה בקרן מחוברת היא באמת פעולה של 'אורחיה', (ואילו קרן תלושה שמבואר כאן שאינה אורחיה - עיין בזה לקמן) אך למ"ד פ"נ קנסא' שלדידו אין אורחיה לנגוח בקרן מחוברת באמת לא עלה על דעת הגמרא שישלם נ"ש בנגיחה ראשונה, ולכאורה ניתן להביא לכך ראיות מלבד הקושי הנ"ל.

ראיות שהסוגיה רק כמ"ד פ"נ ממונא

1. מרא דשמעתתא כאן הוא רב פפא, שהגמרא כעת מנסה להבין למה התכוון כשאמר "יש מהן כיו"ב ויש מהן לאו כיו"ב" והרי רב פפא הוא הסובר בדף טו שפ"נ ממונא, אמנם ניתן להתווכח על ראייה זו שהרי עניין קרן מחוברת ותלושה שבגמרא נסוב ישירות על ביאור הברייתא ולא ממש על עצם דברי ר"פ כמו בהמשך הסוגיה.

2. רש"י לא כתב שלהו"א קרן מחוברת משלמת נ"ש כי נלמדת מ'במה הצד' כראשונים אחרים, ונראה בו שהיא תהיה ממש חלק מהאב 'קרן'. א"כ לכאורה ההו"א בגמרא לחייב נ"ש על נזקי קרן מחוברת לא תהיה מובנת כלל אם נאמר שפ"נ קנסא, שהרי חיוב נ"ש הוא לעולם חיוב ממוני ולא קנס, כמו שהברייתא אומרת בדף טו שאם משלם כמו שהזיק הרי התשלום הוא 'ממון' ואם מודה עליו מתחייב, ואם משלם יותר ממה שהזיק הוא קנס ואם מודה ייפטר, א"כ נמצא שלמ"ד שחיוב קרן הוא קנס לא יתכן שיתחייב נ"ש על קרן דאז לא יהיה זה קנסא.

3. רש"י כאן בד"ה "אלא" הקודם לד"ה "אבל מחוברת" הסביר את ההלכה שבתורה שבקרן משלם ח"נ וסיים: "...ודאי לא משלם תם כוליה נזק משום דאין דרכה בכך ולא היה לבעלים לשמור מדבר זה", מבואר בו שהתורה באה לחדש למה לא משלם נ"ש אלא רק ח"נ ולא באה לחדש למה כן משלם ח"נ, דבר זה הוא כשיטת מ"ד פ"נ ממונא' שהרי למ"ד פ"נ קנסא' התורה לא חידשה שלא משלם נ"ש אלא שכן משלם ח"נ, ואף שרש"י מדבר על קרן תלושה ומגדירה כ"אין דרכה בכך", מ"מ למ"ד ממונא' סתם שוורים לאו

בחזקת שימור ע"כ כולל גם לקרן זו (ומה שכתב רש"י "ודאי" הכוונה לדין התורה כמו שהקשר מורה).

ג. מנין שמחוברת תשלם בתחילה נ"ש - ביאור שיטת רש"י

מדברי רש"י נראה שכלל לא התקשה בשאלת הראשונים מניין נלמד שקרן מחוברת מועדת מתחילה, ובדבריו הקצרים "דאורחיה הוא" מסתלקות הקושיות וליתר דיוק כלל לא עולות. הנה אם אכן נכון הוא החשבון הנ"ל ברש"י לפיו הסוגיה היא רק למ"ד פ"נ ממונא, ולא למ"ד פ"נ קנסא, יובן העניין, שהרי הודגש לעיל שלמ"ד פ"נ ממונא החידוש בתורה אינו על מה שחייב אלא על מה שפטור, ומסברא באמת יש לחייב על קרן נ"ש אף בפעם הראשונה, אלא שהתורה מחדשת פטור על ח"נ, לכן אין לשאול מהיכי תיתי לחייב נ"ש בקרן מחוברת, אלא באמת יש לשאול מהיכי תיתי לפטור מח"נ, דהסברא הפשוטה היא לחייב נ"ש, אא"כ התורה באה ופטרה מח"נ ומכיוון שהפרשה לפי ההו"א עוסקת בקרן תלושה ורק שם מופיע חידוש הפטור של התורה מח"נ, הרי שבמחוברת שם לא מצינו פטור מח"נ ממילא נשאר נ"ש.

לפי"ד, הכוונה במה שכתב רש"י שמחוברת נ"ש "דאורחיה הוא", איננה סברא לחדש דין חדש מעבר למה שמצאנו בקרן תלושה שבתורה, אלא באמת עיקר הטעם לשלם נ"ש הוא העובדה שפשוט לא נאמר בה פטור התורה מח"נ. אין צריך טעם למה כן לשלם אלא צריך טעם למה להפטר, אלא שרש"י בא ומבאר מניין שהסברא היסודית היא לשלם נ"ש ללא חידוש התורה ולזה אמר "דאורחיה הוא", ר"ל שהרי פ"נ ממונא ולא קנסא, דסתם שוורים לאו בחזקת שימור ואורחיה הוא ולכן ללא חידוש מיוחד לא נפטור מח"נ.

וא"ת אף שבאמת יש סברא, מ"מ מנין לנו שקרן מחוברת בכלל קרויה 'מזיק'? אם היה פשוט לנו מאיזה מקור שקרן מחוברת היא מזיק וחייבים עליה ואנו רק מסתפקים כמה חייב לשלם, הרי שאז צודקת סברתנו שיש לחייבו נ"ש, אולם מניין שבכלל התורה חייבה עליה?

זאת ראינו בקרן תלושה - שקרן קרויה מזיק, וא"כ, אף בעיית דיו לבא מן הדין כלל אינה שייכת, מכיוון שאיננו באים ללמוד דין מקרן תלושה, אלא רק רואים בקרן תלושה שיש על קרן תורת מזיק, שהרי אותה תכונת מזיק (שכוונתו להזיק או משונה, עיין בזה בשיעור טו) שיש בקרן תלושה יש גם בקרן מחוברת, וא"כ גם קרן מחוברת ע"כ היא מזיק שחייבה עליו תורה וכעת ממילא אנו יודעים שחייב נ"ש כי את החידוש ההלכתי שהתורה

חידשה במזיק של קרן תלושה והוא שמשלם ח"נ, לא למדנו לקרן מחוברת כי נכתב רק בתלושה.

לפי מהלך זה פרשת קרן תלושה אומרת שנזק בתכונת קרן הינו נזק אולם מתייחסת ישירות רק לקרן תלושה ולכן חידוש התורה שפטור על ח"נ נמצא רק בה ולא בקרן מחוברת. מה שאמרינן שאין להחיל את חידוש התורה גם על קרן מחוברת הוא ההבדל הקיים בינה לבין תלושה והוא שתלושה אין דרכה בכך לפירוש רש"י ואילו מחוברת היא אורחיה וזה מה שרש"י הדגיש שתלושה לאו אורחיה "דהתם ודאי לא משלם תם כוליה נזק משום שאין דרכה בכך".

קושי

יש להבין דאם באמת למ"ד ממונא עסקינן, למה כתב רש"י שתלושה לאו אורחיה, הרי למסקנה קרן כוללת גם קרן תלושה וגם מחוברת ועל שניהם סבר המ"ד הזה שהם ממונא וא"כ היא אורחיה ולא בחזקת שימור?

לכן נבאר את רש"י באופן מעט שונה ונבין מדוע תוספות לא קיבל את פירושו.

ד. מחלוקת רש"י ותוספות - האם למ"ד ממונא הנזק אורחיה

מחלוקת רש"י ותוספות באורחיה של קרן

נראה שנחלקו רש"י ותוספות בשאלה הנ"ל - האם באמת יש סברא לחייב מחוברת נ"ש בתחילה, כשיסוד המחלוקת הוא בפירוש המ"ד פ"נ ממונא'.

תוספות כאן וכן בדף ה ע"ב למדו שמ"ד 'קרן עדיפה' הסובר שאפשר ללמוד קרן מ'בור וחד מהנך' הוא אותו מ"ד הסובר שפ"נ ממונא והוא סובר שבאמת ניתן ללמוד קרן משו"ר שהרי קרן דרכו להזיק כשו"ר.

מעצם זה שסברו שניתן ללמוד קרן משו"ר למ"ד ממונא, מוכח שלמדו שאין בין קרן לשו"ר הפרש כלל בדרגת ה'אורחיה', שהרי אם היה הפרש, א"א היה ללמוד קרן משו"ר. כך גם ניתן לדייק מתוספות בדף מה ע"ב ד"ה "בחזקת" שכתבו שמ"ד פ"נ קנסא סובר

שקרן אין דרכו להזיק כמו שו"ר, משא"כ, מדויק בדבריהם, שמ"ד פ"נ ממונא סבר שדרכנו להזיק כמו שו"ר.

אולם רש"י בדף ה ע"ב אומר על הדעה שניתן ללמוד קרן מ'בור וחד מהנך' שלא איתפרש היכא נמצאת אותה דעה, היינו - מיהו המ"ד שלמד ש"קרן עדיפה", א"כ, סובר רש"י שאף המ"ד פ"נ ממונא לא יכול ללמוד קרן מבור וחד מהנך כיוון שקרן אין דרכה להזיק כשו"ר.

את דבריו האיר רש"י בכתובות דף מא שם כתב בד"ה "לאו בחזקת שימור קיימי" בדעת מ"ד פ"נ ממונא: "...ואינם בחזקת משתמרים מאליהם שלא יזיקו אלא מזיקין אפילו ניזקא דלאו אורחיה..." מבוארת ברש"י הגדרה מיוחדת: הבהמה רגילה להזיק נזק דלאו אורחיה. כיצד יתכן דבר כזה? וכי אין זו סתירה מיניה וביה?! אם רגילה הרי שזה אורחיה ולא לאו אורחיה! אלא, אמנם באמת הנזק משונה אף למ"ד פ"נ ממונא, אך הבהמה רגילה לעשות דברים משונים ועיין לקמן בדברי השיטמ"ק, ויותר מכך - בשיעור טו, שנבאר עניין זה בהסברת שני סוגי 'אורחיה', זה שמצד התדירות וזה שמצד טבע הבהמה, אין זה חלק ממהלך חיה הטבעיים לנגוח אולם היא עושה פעמים רבות פעולה זו.

הנח"ד בדף ד מביא ראיה לרש"י, מכך שהגמרא שם שואלת איך מה שכתוב "שדרכנו להזיק" מתקיים בשור ומתרצת בשור מועד, משמע שבשור תם פשוט לה שאין דרכו להזיק ולא חילקה הגמרא בין מ"ד פ"נ ממונא למ"ד פ"נ קנסא, משמע שאף למ"ד פ"נ ממונא אין דרכו להזיק נזק זה (ותוספות יבארו שהסוגיה רק למ"ד קנסא ודוחק).

כמו"כ ע"ע בתוספות בדף טו ע"ב ד"ה "והשתא" בעניין כלבא דאכל אימרי שכתבו שדוקא למ"ד פ"נ קנסא הרי זה 'קרן' אך למ"ד פ"נ ממונא פטור כי זה שינוי, ולמ"ד ממונא המגדיר של קרן אינו שינוי שהרי דרכו להזיק (בשיעור טו בע"ה נעמיק בדברי תוספות ונבארם באופן שונה), אולם רש"י שם בדף טו ע"ב סתם ולא חילק, דהיינו שסבר בפשטות שאף למ"ד ממונא קרן הינה נזק משונה, (ודברי הגמרא שם שנאמרו רק למ"ד פ"נ קנסא הרי זה ביחס אי גבייתו בבבל) ויותר מכך, במשנה בדף יט למד רש"י ש'אכלה מצידו הרחבה משלמת ח"נ' מדין קרן. חזינן לפיו משנה מפורשת שאומרת שאכלה משונה היא קרן ולכאורה קשה שהרי שני המ"ד צריכים להסכים למשנה וגם מ"ד ממונא, אע"כ רואים שאף למ"ד פ"נ ממונא זה נזק משונה. אמנם ניתן להדחק ולדחות את הראיה האחרונה ולומר שיש לחלק בין שינוי במאכל שאוכל לבין שינוי במקום האכילה או לומר שרש"י כתב את ביאורו שם להלכה שקיי"ל פ"נ קנסא ולא למ"ד ממונא. על תוס' ל"ק

מהמשנה שם כי הם יבארו שהמשנה מחייבת מדין שן, כמו שבאמת כתבו שם תוספות בדף כא.

מדוע חס רחמנא עליה לשיטות השונות

הנח"ד שואל דהנה הגמרא אומרת בדף טו שלמ"ד פ"נ ממונא "חס רחמנא עליה", בשלמא לרש"י שגם למ"ד פ"נ ממונא אין זה נזק של 'אורחיה' מובן מדוע שייך "חס רחמנא", אולם לשיטת תוספות שקרן למ"ד ממונא היא אורחיה כמו שו"ר עד שניתן ללמוד קרן מהם, למה חייב רק ח"נ ולמה שתחוס עליה תורה?

למעשה, כבר השיטמ"ק בדף טו בד"ה "פלא ניזקא" בשם תלמידי הרב רבי ישראל שאל זאת ותירץ שא"ז מצוי כשו"ר, נראה בכוונתו שיש שני עניני "דרכו להזיק" - יש מובן של 'דרכו' מצד טבע הבהמה והנהגתה וזה באמת קיים גם בנגיחה למ"ד ממונא, היינו ישנו צורך טבעי של הבהמה להזיק כשם שיש לה צורך טבעי לאכול, אך יש 'דרכו' במובן של שכיחות וזה פחות קיים בנגיחה מאשר באכילה ששכיחה יותר, היינו הרעב הטבעי לאכול מגיע לעיתים תכופות יותר מאשר הרעב הטבעי להזיק וצ"ל שאף שלתוספות ילפינן קרן משו"ר ואין פירכא, אין זה מבטל את ההפרש הזה שקיים בין קרן לבין שו"ר בעניין השכיחות להזיק, אלא שלעניין המחייב אין בזה כדי לפרוך את הלימוד ודי בכך שקרן דרכה להזיק מצד טבעה כדי ללמוד משו"ר כי המזיק הזה תכונתו הוא שדרכו להזיק, היינו שיש לו צורך טבעי לעשות פעולה זו ולעניין זה לא משנה תכיפות הצורך הטבעי, אולם עניין זה של התכיפות הפחותה בצורך להזיק נותן מקום ל'חס רחמנא עליה' (וא"כ נמצא שההגדרה לתוספות הפוכה מלרש"י, לרש"י הנזק עצמו אינו טבעי אולם הוא נעשה בשכיחות גדולה ואילו לתוספות הנזק טבעי אולם שכיחותו נמוכה).

לעומ"ז, תוספות הרא"ש בכתובות דף מא ע"א ד"ה "ורחמנא" כתב וז"ל: "וכן חס במקצת אכל שאר נזיקין, אשן ורגל שהן פטורין בר"ה, בבור פטר אדם וכלים ובאש פטר בו את הטמון". נראה שאף כוונתו לשאול קושיה זו ותירוצו הוא שאף שאמנם אין חילוק בין קרן לשו"ר בעניין ה'דרכו להזיק' אולם באמת כמו שמצאנו שהתורה חסה על אש ופטרה מטמון, וכן פטרה בור מכלים, ובכל מזיק יש את הפטור שלו, כמו"כ חסה התורה על קרן כשהיא תמה. רואים מדבריו שלמד כתוספות שקרן למ"ד ממונא היא אורחיה כמו שן

ורגל, אלא שכמו שלכל מזיק יש פטור, גם כאן יש פטור, אבל באמת אין סיבה לחוס יותר על קרן מאשר על שו"ר. ז"א שהפטור מח"נ אינו סברא הנובעת מאופי המזיק אלא הלכה ב'שם המזיק' כמו טמון באש וכו', או במילים אחרות: הפטור מח"נ אינו כי אין כוח במחייב לחייב נ"ש אלא כי יש פטור מצד אחר, דברי תוספות הרא"ש מבוארים מאד עפ"י יסוד הגרי"ז שדנו בו בשיעור הקודם.

ביאור מחלוקת רש"י ותוספות כאן לשיטתם

והנה לפי הנ"ל נראה לבאר את מחלוקת רש"י ותוספות כאן. לפי רש"י, שגם למ"ד פ"נ ממונא באמת קרן אינה נזק של אורחיה, מובן שאם נמצא קרן של אורחיה ישלם נ"ש, דהרי מה שדינה של קרן הוא ח"נ זה בגלל המשונה שבה, אף למ"ד ממונא, כך מבואר ברש"י אצלנו שכתב "דהתם ודאי לא משלם תם כוליה נזק משום דאין דרכה בכך" וכך נראה במספר מקומות ברש"י לפרק שני למשל בדף יז ע"א בד"ה "היתה מבעטת" שינוי הוא זה ותולדה דקרן הלכך חצי נזק ותו לא" ועיין בשיעור טו שביארנו שה"הלכך" מוסב על עניין השינוי, וכך אף מדויק ברמב"ם שפטור ח"נ הוא בגלל השינוי אך אם יהיה כוונתו להזיק וגם אורחיה, כגון נחש - יתחייב נ"ש, לכן למד רש"י שאם בפרשה של קרן כתובה רק קרן תלושה הרי שהיא משונה דזה הגורם לח"נ שכתבה התורה, אולם על קרן מחוברת שהיא אורחיה יתחייב נ"ש. א"כ, בפרשת קרן תלושה בה חידשה תורה שמשלם רק ח"נ, חידשה זאת רק בגלל שהיא משונה, ובזה כלול שאם תהיה קרן בעלת אותן תכונות, שכוונתה להזיק, אלא שאינה משונה - לא תהיה בה הקולא של ח"נ ולכן מדגיש רש"י שכל מה שקרן תלושה משלמת ח"נ הוא בגלל שהיא משונה (ועיין בהמשך השיעור במה שביארנו את רש"י על דרך השיטמ"ק ונוגע גם לכאן) אולם שיטת תוספות היא שאף קרן שבפרשה היא אורחיה למ"ד ממונא ובכ"ז חייב ח"נ וממילא לא הבינו מהיכ"ת לחלק בין תלושה למחוברת, מה התוספת במחוברת בכך שהיא אורחיה הרי קרן שבפרשה היא ג"כ אורחיה ובכ"ז משלם ח"נ.

והנה, למסקנה שקרן מחוברת ג"כ כתובה בתורה בפרשת קרן, יל"ע, דהרי רש"י כתב שהיא אורחיה וכיצד סובר רש"י שלמ"ד ממונא קרן בפרשה אינה אורחיה? צ"ל שאה"נ למסקנה שגם מחוברת כתובה בפרשת קרן צ"ל שהיא ג"כ נחשבת ללאו אורחיה שהרי חייב עליה ח"נ, שינוי זה בהבנה אם קרן מחוברת היא אורחיה בין ההו"א למסקנה יכול

להיות מובן אם שאלת האורחיה היא קביעת קו גבול במידת האורחיה, אולם אם זה הגדרת הנזק כחלק מטבע הבהמה ק"ק להבין שדבר זה משתנה בין ההו"א למסקנה.

ה. נכונות הסוגיה למ"ד פ"נ קנסא לשיטת תוספות

תוספות אינם רואים בעיה עקרונית למ"ד קנסא שלא כרש"י

עד כאן ביארנו את חשבון הסוגיה למ"ד פ"נ ממונא וביארנו שרש"י למד שהסוגיה הולכת רק לפיו. והנה תוספות כאן ניסו לחשב את חשבון הסוגיה גם למ"ד פ"נ קנסא ולחפש מנין נלמד לפיו, רואים בתוספות שלא היה להם קושי עקרוני בכך שהמ"ד פ"נ קנסא יחייב בקרן מחוברת נ"ש, וכל שאלתם היא רק מנין למד, דלא אמרו שעצם זה שקרן מחוברת תשלם נ"ש אינו מסתדר עם מ"ד קנסא.

והנה, את הסיוע שהבאנו לרש"י מכך שהסוגיה לפי ר"פ שהוא מרא דשמעתתא דפ"נ ממונא ידחו תוספות בכך שהסוגיה המסוימת שלנו גבי קרן מחוברת ותלושה איננה באה לברר את דברי ר"פ שאמר "יש מהם כיו"ב" אלא מתייחסת רק לברייתא שהיא לכר"ע, אולם עדיין יש לעיין כיצד יתכן דבר כזה שמחד סובר אותו מ"ד שסתם שוורים בחזקת שימור ואין סברא לחייב על נגיחה אלא רק בתורת קנס ומאידך יש חיוב נ"ש על נגיחה שהוא חיוב ממוני?

מקרים נוספים שתם משלם נזק שלם אף למ"ד קנסא

והנה מצאנו שאף למסקנה, ולא רק בתור הו"א כמו בסוגיין, ישנו בתם שנגח חיוב נ"ש, וזה במקרה של תם שחבל באדם לר"ע שדינו לשלם נ"ש (בדף לג), או תם הדיוט שחבל בהקדש לר"ש בן מנסיא (דף לז ע"ב), או שור כותי שנגח שור של ישראל (שם), או תם בחצר הניזק לשיטת ר"ט שמשלם נ"ש ויש לתמוה ג"כ בכל אלו המקרים כיצד למ"ד קנסא מגיע חיוב ממוני של נ"ש שהרי סתם שוורים בחזקת שימור ואין סיבה בכלל לחייבם אם לא מחמת קנס?

האם נזק שלם זה הינו קנס

לא ניתן לבאר שתשלום זה של נ"ש באמת אינו בגדר 'ממון' אלא בגדר קנס של נ"ש, מכמה סיבות:

1. כבר הבאנו לעיל את דברי הברייתא בדף טו ע"ב האומרת שכאשר משלם מה שהזיק הרי זה ממון ולא קנס.
2. הגמרא בדף ה מתקשה מדוע ר' אושעיא לא כתב ברשימת אבות נזיקין שלו את המקרה של תם שחבל באדם לר"ע שמשלם נ"ש, למרות שאמרה שם הגמרא קודם לכן שר' אושעיא לא מנה קנסות, מכאן שהבינה הגמרא שתשלום זה אינו תשלום קנס ולא חילקה הגמרא שם בין מ"ד פ"נ ממונא לבין מ"ד פ"נ קנסא.
3. תוספות בדף ח שואלים למה לא מנו בין אבות נזיקין את שור הדיוט שהזיק שור הקדש לר"ש בן מנסיא, שוב רואים כנ"ל שהבינו שזה תשלום ממון שהרי קנסות לא מנו.
4. ר"ט מחייב על קרן תמה נ"ש ברה"י ולומד ק"ו מחיוב שו"ר ואם תשלום נ"ש הזה הוא קנס קשה כיצד לומד משו"ר, שהרי שו"ר הם חיובי ממון ולא ניתן ללמוד קנס מממון, אלא ע"כ אף נ"ש בקרן ברה"י הוא תשלום ממון.

סתם שוורים בחזקת שימור - ביאור דברי תוספות רבנו פרץ

תוספות ר"פ לדף לח ע"א בד"ה "עמד והתיר" שואל: "וא"ת אכתי אמאי תם משלם נ"ש בנכרי כי נגח הדיוט כיון דרעהו לאו דווקא א"כ ליהוי דינו כישראל?" ומתרץ: "ושמא היא גופה מהתיר ממונם או שמא לא בא להקל בתם אלא בישראל דווקא וצ"ע".

והנה בהסברו הראשון נוכל רק לבאר את עניין שור כותי שהזיק לשור ישראל בכך שאה"נ היה צריך לשלם ח"נ אלא שהפקר בי"ד הפקר אף ביחס לגויים מ"ויתר גויים", אולם זה לא יתרץ את שאר המקרים שהבאנו.

אולם נתבונן בהסברו השני שם שאמר שבגוי לא חידשה התורה שמשלם תם ח"נ ויש להבין את דבריו, מה הפירוש שלא חידשה התורה? וכי התורה צריכה לחדש את הפטור מח"נ? הרי התורה צריכה לחדש את החיוב בח"נ שהרי למ"ד פ"נ קנסא מסברא אין סיבה לחייב כי אין לומר ששור ילך ויזיק, אז מהיכן מגיע חיוב נ"ש?

אלא רואים בתוספות רבנו פרץ יסוד חשוב בהבנת המ"ד פ"נ קנסא, שאף למ"ד פ"נ קנסא אין הפטור שמסברא היינו אומרים שבכלל פטור כי השור בד"כ לא מזיק באופן זה, אלא אדרבה היינו אומרים שמכיוון ששור זה מזיק לפעמים אף שזה משונה שיזיק אבל סו"ס השור נחשב לאינו שמור מזה ויש לשמור אף מאופן זה של היזק, אלא שבאה

התורה והיא זו שמחדשת ואומרת שיש רק חיוב של פ"נ ול"צ לשלם נ"ש ולמעשה היה לפטור לגמרי אלא קנסה על ח"נ.

התורה היא זו שאומרת שלא מוטל עליך לקחת בחשבון את האופציה שכן יזיק אלא את האופציה שלא יזיק אלא שאם יזיק תשלם ח"נ, ז"א ש'סתם שוורים בחזקת שימור' זהו חלק מחידוש התורה אך ללא חידוש זה הרי שמסברא היינו מחייבים בשמירה בגלל האפשרות שעלול להזיק, וזוהי כוונת רבנו פרץ שאמר שבמקום שהתורה לא חידשה קולא זו הרי שהסברא היא שחייב לשמור ואם הזיק משלם נ"ש, אמנם לפי זה לשון הגמרא שם למ"ד קנסא "ובדין הוא דלא לשלם כלל ורחמנא הוא דקנסיה כי היכי דלנטריה לתוריה" כתוצאת חידוש התורה, דחוקה היא.

כיסוד הזה נראה בגרי"ז

נראה שהיסוד הזה מונח בדברי הגרי"ז שראינו בשיעור הקודם שהרי כתב שבכל המזיקים - הצד לחייבם הוא לא מצד הפרשה הפרטית של כ"א אלא מצד זה שדרכם להזיק ואילו הפרשה הפרטית נכתבה רק להלכותיהן, וקרן נכתבה כדי לחדש את צד הפטור של ח"נ. והנה יל"ע, וכי הגרי"ז דיבר רק למ"ד ממונא?! וודאי שלא, שהרי הגרי"ז בא לתרץ את שאלת תוספות לפי יסודו (עיי' בזה בהמשך השיעור) אך לכאורה מ"ד קנסא חולק ע"ז וסבר שהתורה חידשה את צד החיוב ולא את צד הפטור! אע"כ כנ"ל שלמד שאף למ"ד קנסא הרי שפטורו מחצי הנזק הנוסף זהו חידוש של התורה ולא הסברא הפשוטה (ובזה אנו מתרצים את אחד הקשיים ששאלנו בשיעור ח על הסבר הגרי"ז ברי"ף שסבר פ"נ קנסא ושאלנו שהסבר הגרי"ז לא א"ש למ"ד קנסא).

הבנת תוספות לפי זה

ממילא נוכל להבין את התוספות שפשוט להם שעקרונית יכול להיות מושג כזה של נ"ש בקרן מחוברת למ"ד קנסא, כל עוד התורה לא אומרת בה ח"נ, ואותו נ"ש באמת יהיה ממונא, אלא רק שאלו מהיכ"ת שהיא שונה מקרן תלושה, מפני, שלא כמו ששאלנו לעיל שלמ"ד קנסא הסברא אומרת שיש לפטור על קרן והתורה באה וקונסת וא"כ קשה איך יתכן קנס של נ"ש, הרי שעתה נבין שהסברא אומרת שחייב נ"ש וזה ממונא אא"כ התורה מחדשת שזה קנס.

אולם עדיין צ"ב, דאם תוספות לומדים שמה ש'סתם שוורים בחזקת שימור' למ"ד קנסא זה רק אחרי חידוש התורה שמשלם ח"נ, וכתוצאה ממנו, ולא מסברא לפניו, מדוע התקשו ללמוד בקרן מחוברת נ"ש משאר אבות, הרי היא איננה בפרשה ולא התחדש בה ח"נ ומסברא איננו אומרים שהיא בחזקת שימור וקנס וא"כ נלמד אותה משאר אבות ובאמת אז התוצאה תהיה שחייב נ"ש ולא תהיה קנסא?

וצ"ל שאע"פ שמסברא היינו מחייבים נ"ש אולם עדיין זה פחות 'מזיק' משאר אבות דאינו אורחיה, ויש בזה כדי לפרוך.

אולם מלשון תוספות נראה יותר שהסיבה שלא היינו לומדים משאר אבות זה בגלל סתם שוורים בחזקת שימור ואילו להנ"ל זה רק חידוש של תורה אולם ללא חידוש התורה לא היינו אומרים כך, וצ"ע.

ו. הסברת הסוגיה כמ"ד קנסא אף לרש"י

לפי מה שביארנו כעת ניתן לחזור בנו מכך שרש"י פירש את הסוגיה רק למ"ד ממונא, שהרי הראיות שהבאנו בשעתן ניתנות להידחות לפי היסוד שראינו בתוספות ר"פ וניתן לומר שאף לרש"י הסוגיה יכולה ללכת גם למ"ד פ"נ קנסא ואף דברי רש"י שמדגיש את הפטור מח"נ ולא את החיוב בח"נ, שגרמו לנו לעיל לבארו כמ"ד ממונא, יתבארו כעת לפי תור"פ אף למ"ד קנסא שהרי מסברא היה לחייבו בנ"ש אלא שהתורה הקילה.

ז. הסבר מהר"ח אור-זרוע

הסבר המהר"ח או"ז

עיינ בתשובות מהר"ח או"ז תשובה קו שביאר שמ"ד פ"נ קנסא' יכול ללמוד לחייב נ"ש על קרן מחוברת - משאר מזיקין, ואף שהגמרא בדף ה ע"ב אמרה שלא ניתן ללמוד קרן (למ"ד קנסא - לתוספות ואילו לרש"י אף למ"ד ממונא) משאר מזיקין שכן הם מועדים מתחילתם, הרי זה מפני שדברי הגמרא שם הם באופן שלא הייתה בכלל פרשה של קרן בתורה והיינו באים ללומדה מעצמנו, אולם פה אנו מדברים לאחר שישנה כבר פרשה של קרן תלושה בתורה ואנו באים ללמוד על קרן מחוברת משאר מזיקים וא"כ אם נבוא לפרוך מה לשאר מזיקים שכן מועדים מתחילתם, נאמר שקרן תלושה תוכיח שאף שאין

דרכה להזיק בכל זאת חייב וא"ת א"כ נאמר דיו שיתחייב רק ח"נ כקרן תלושה? לא אומרים דיו על 'יוכיח' אלא רק על עיקר הלימוד וכאן עיקר הלימוד הוא משאר מזיקין.

החידושים שבהסברו

יש שני חידושים בדברי המהר"ח או"ז:

1. שאף שיש 'יוכיח' מקרן תלושה, בכ"ז אין הלמד מקבל את הפטורים שיש במה שיוכיח וזה תלוי במחלוקת הרא"ש ויש מן הגדולים לקמן בדף ו.

2. חידוש נוסף שבדבריו הוא שאפשר לעשות 'יוכיח' מפ"נ של קרן תלושה אף שהוא קנס. זהו חידוש, שהרי לכאורה זה סוג חיוב אחר מחיוב נ"ש אותו אנו באים ללמוד לקרן מחוברת ושלא כבדף ג ע"ב שם ה'יוכיח' הוא על אותו תשלום של היזק.

אמנם בדף ה כשבאים ללמוד שאר אבות מבור וחד מהנך הרי זה כולל קרן שיכולה להיות חד מהנך ואז נלמד לשאר אבות בפשטות אף למ"ד קנסא ולא היינו אומרים שלא ניתן לעשות יוכיח מקנס, הרי זה מפני שהלימוד יהיה מקרן מועדת ולא תמה שרק היא בגדר "דרכן להזיק" כדברי הגמרא בדף ד, שהוא הצד השווה ואילו כאן עושים יוכיח מקרן תלושה על הנגיחות הראשונות.

מדוע תוספות מיאן בהסברו

בתוספות דף ג ע"ב מוכח שאף בלימוד מ'יוכיח' עושים 'דיו', לכן התקשו.

נראה שרש"י לא ביאר כמהר"ח או"ז

מסתמת רש"י לא נראה שלמד כמהר"ח או"ז שילפינן משאר מזיקין, דא"כ היה לו לרש"י לפרש ולא לסתום.

ח. הסבר רש"י כשיטמ"ק בשם ריב"א

עד עתה ביארנו ברש"י שההו"א בגמרא לפי רש"י שקרן מחוברת "כולה מועדת אפילו בתחילה", איננה קשורה לכך ששור תם אחר ג"פ משלם נ"ש, אלא יש בתכונת ה'אורחיה' כשלעצמה כדי לחייב נ"ש בקרן מחוברת.

והנה השיטמ"ק כאן, בד"ה "אבל במחוברת", הקשה כדברי תוספות: "הקשה ר"י כיון דלא כתיבא מהיכי תיתי אי מתלושה דיה כתלושה" ותירץ: "והרב רבי יצחק בר אברהם פירש דלא נאמר דיה כתלושה דטעמא דתלושה דאינה מועדת עד תלתא זימני משום דלאו אורחיה אבל מחוברת כיון דאורחה הוא נחשיב פעם ראשונה כתלושה שלשה פעמים...".

א"כ, ביאר ריב"א שההו"א היא לדון את קרן מחוברת בתחילה כשור מועד שנגח ג"פ, מה ההסבר? ומדוע תוספות מיאנו בתירוץ זה?

לפי ריב"א נמצא שבאמת את כל פרשת קרן תלושה לומדים למחוברת אלא שהפרשה איננה אומרת שבג"פ ראשונות יש לשלם ח"נ אלא אומרת שמשלם ח"נ כאשר זה משונה, ממילא במחוברת שזה 'אורחיה' ל"ש הפטור של ח"נ ונשאר נ"ש, העיקרון כן נלמד לקרן מחוברת אלא שא"א ליישמו שם כי פשוט אינה משונה, פטור מח"נ זה כאשר אין דרכה בכך, משא"כ מחוברת אפילו בתחילה דרכה בכך ולכן לא שייך פטור של תמות.

מה שכותב ריב"א שקרן מועדת הינה אורחיה, מצינו כך בדף ד ע"א: "הצד השווה שבהן שדרכן להזיק, וכי שור דרכו להזיק? במועד, ומועד דרכו להזיק? כיוון דאייעד אורחיה הוא".

דיוק ברש"י כפשט הריב"א

דייקנו בתחילת השיעור שרש"י בד"ה "אימא" כתב שקרן מחוברת תשלם נ"ש "אפילו בתחילה", רש"י לא כתב כמו שתוספות כתבו "פעם ראשונה" אלא "בתחילה", שזה רומז לכך שמה שיש בד"כ בקרן רק בסוף כאן ישנו כבר בתחילה, היינו אין זה חיוב חדש של נ"ש שלא קשור לאותו נ"ש שבד"כ מגיע "בסוף", שזה בקרן תלושה לאחר ג"פ אלא זה אותו חיוב. בקרן מחוברת - כבר בתחילה יש בה מה שיש בקרן תלושה רק בסוף לאחר ג"פ, וזהו לשון הגמרא "מועדים מתחילתם".

לשון הגמרא "אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא" ג"כ מהווה תימוכין קלים להסבר זה, שה'אורחיה' מקביל לשור מועד לאחר ג"פ ולא סיבה בפנ"ע לתשלום נ"ש.

נפק"מ להלכה בין לימוד ריב"א ללימוד תוספות בהו"א

תהיה נפק"מ מהגדרה זו, דתוספות בדף ה ע"ב סוברים שכיוון שיש באש פטור של טמון הרי שכל מה שנלמד ממנה יפטור בו את הטמון ג"כ וכמו"כ בבור יש פטור של כלים ומה

שנלמד ממנו יפטור בו את הכלים וא"כ בהו"א שלהם כאן שלומדים קרן מחוברת משאר אבות ב'צד השווה', הרי שאם קרן מחוברת תזיק כלים לכאורה יהיה פטור, אך לריב"א שקרן מחוברת נלמדת רק מקרן תלושה יהיה חייב על הכלים ועוד נפק"מ תהיה לחיוב כופר שאם נלמד מקרן יהיה כופר משא"כ משאר מזיקין.

ט. מדוע מיאנו תוספות בביאור ריב"א

תוספות מסכימים שתיתכן קרן מועדת פעם ראשונה

במשנה בדף טו ע"ב מופיע נחש כאחד מחמישה מועדים. לאיזה אב הוא שייך? בתוספות בדף טז ד"ה "והנחש" כתוב שנחש אין הנאה להיזקו ואורחיה בהכי והוא כמו רגל וממילא פטור בר"ה, אך המ"מ בדעת הרמב"ם חולק ואומר שנחש דינו כדין קרן כי כוונתו להזיק אלא שמועד מתחילתו, ואז מצינו לדידו שגם דבר שהוא קרן מועד מתחילתו אף ללא ג"פ.

האם נאמר ששיטת תוספות שלא יתכן שקרן תהיה מועדת מתחילתה לנזק שלם? תוספות כאן לא קיבלו את סברת השיט"מ ושאלו "אי כתלושה דיה כתלושה", תוספות לא שאלו מפורשות שלא מצינו קרן מועדת פעם ראשונה אלא שאלו רק שאם הלימוד מתלושה הרי שא"א שיהיה יותר מהמלמד בגלל 'דיו'.

אמרנו בריב"א שבאמת אין בלמד דבר אחר מאשר במלמד כי העיקרון שהיה במלמד נשמר אף בלמד אלא שטכנית לא ניתן ליישמו וצ"ב בדיוק מה נקודת המחלוקת ביניהם בגדרי 'דיו'.

נראה שיסוד המחלוקת בין תוספות לריב"א האם שייך לומר 'דיו' נעוצה בהבנה יסודית שונה של תמות ומועדות.

ענין תמות ומועדות

ראינו בשיעור הקודם שבלשון הרי"ף והרא"ש בהסבר בעיית 'תולדותיהם כיו"ב' נראה שלגבי תולדות כל האבות הנידון הוא אם יש בהם תמות ולא רק לגבי תולדות קרן כפי שלמד הגרי"ז.

שאלנו מה שייכות תמות ומועדות לשאר האבות זולת קרן?

הבאנו את הרמב"ם בהלכות נזקי ממון פרק א הלכה ה שהביא את המשנה של חמישה תמים וחמישה מועדים: "חמישה מעשים תמים יש בבהמה ואם הועדה לאחד מהן נעשית מועדת לאותו מעשה, ואלו הן: הבהמה אינה מועדת מתחילתה לא ליגח ולא ליגוף ולא לישוך ולא לרבוץ על כלים גדולים ולא לבעוט ואם הועדה לאחד מהן הרי זו מועדת לו..." ולאחר מכן בסוף פ"א בהלכה י כתב: "שלשה אבות נזקים בשור: הקרן והשן והרגל..." ולכאורה לא מובן שהרי 'תמים' אלו רק תולדות של קרן והרמב"ם משמיע שלקרן יש תולדות רק בסוף הפרק בהלכה י וכיצד כתב כבר בהלכה ה שיש חמישה תמים?

לפי הגרי"ז עניין תמה ומועדת הוא שיש פטור של תמות בקרן כמו פטור שו"ר בר"ה, וזה מהלכות קרן, אולם ברמב"ם ראינו שהנושא של תמות ומועדות הוא לא של פטורי קרן, דלרמב"ם יש כבר חמישה תמים ומועדים עוד לפני שהביא את קרן, נראה בו שאין זה דין בקרן שמשלם ח"נ, אלא זו הלכה של תמות שמשלם ח"נ, אלא היכן נתנה תורה הלכה של תם? במזיק של קרן, אך מה שמשלם ח"נ זה לא מדיני הקרן אלא שבקרן יש תמות ומועדות.

רואים מכל הנ"ל, שאין זו הלכה בקרן, שקרן בפעמים הראשונות משלם ח"נ, אלא יש הלכה שתם משלם ח"נ, זו הלכה של 'תמות' שמי שהוא תם משלם ח"נ, אלא שרק בקרן מצינו מושג 'תמות' ואילו בשאר המזיקים מצינו רק 'מועדות' ואצלם זה כבר פעם ראשונה ואילו בקרן רק בפעם השלישית.

מחלוקת תוספות וריב"א בגדר חיובי תמות ומועדות

ביאור שיטת ריב"א

כך נוכל לבאר את רש"י וריב"א שלמדו שהה"א היא שקרן מחוברת מועדת היא מתחילתה, ושאלו תוספות, כיצד, הרי אם נלמדת מתלושה דיה כתלושה!

להנ"ל נבאר את השיטמ"ק לא כמו שביארנו בו בתחילה שמה שבקרן משלם ח"נ זו הלכה בקרן אולם הגדרתה איננה שג"פ ראשונות משלם ח"נ אלא שקרן משונה משלם ח"נ, אלא שאי"ז הלכה בקרן אלא בתמות. אנו לומדים את עניין תמות ומועדות לא כגרי"ז שזו הלכה בקרן שמשלמת בשלוש פעמים ראשונות ח"נ, אלא כמו שעולה מהרמב"ם שזו הלכה נפרדת של מזיק תם שמשלם ח"נ, הרי שאת עצם היות קרן מחוברת מזיק אנו לומדים מקרן תלושה, אך לגבי עניין זה של תמות ומועדות לא שייך לומר דיה כתלושה, כי זה לא פטור בקרן אלא יש חיובי תמות וחיוב מועדות, ובהלכות תמות ומועדות הרי

שקרון תלושה היא תמה (עד שתיהפך למועדת ע"י העדאה שזו דרך להגיע למועדות) ואילו קרון מחוברת היא מועדת שהרי איננה תלושה.

במה תוספות חלקו?

ניתן לומר שתוספות חלקו ביסוד זה גופא, כיצד להגדיר את ההלכה שקרון משלמת ח"נ. תוספות לומדים, כפי שעולה מהגרי"ז, שתשלום ח"נ זו הלכה בקרון שמשלמת בפעמים הראשונות ח"נ ולא הלכה ב'תמות'. כך נבאר את תוספות בדף טז שלמדו שנחש הוא רגל ולא קרון מועדת פעם ראשונה, ולכן חייב נ"ש בתחילה, ולדידם אין קרון שבפעם הראשונה היא מועדת שלא כמ"מ בפ"א מנזקי ממון הלכה ו שכתב שנחש דינו כקרון ולכן חייב בר"ה אלא משלם נ"ש כי הוא מועד מתחילתו. לפי המ"מ נחש ביסודו הוא קרון כי כוונתו להזיק (ונלמד בו שזו הגדרת האב 'קרון') אך כשאנו דנים על הלכות תמות ומועדות שלו, הרי שבגלל שדרכו להזיק הוא מועד מתחילתו.

כך נראה גם ברש"י לדף טו ע"ב שהם קרון מועדת מתחילה ועיין ברש"י לדף י ע"א ד"ה "דש בנירו" שתולדת קרון היא לחייב על דמי נירו שקלקל ונראה ברש"י שכתב "דמי נירו" שלמד שמשלם נ"ש אע"פ שכתב שזה קרון, רואים שוב ברש"י שיש מושג של קרון מועדת מתחילתה. כמו"כ ע"ע מחלוקת רש"י ותוספות בדף יח ע"ב גבי העדאה לצרורות שלרש"י אם בצרורות אורחיה הרי שכבר בפעם ראשונה ישלם נ"ש דהם מועדים מתחילתם ואילו לתוספות ישלם בפעמים ראשונות ח"נ אף שהם כאורחיה כי כך דין קרון שרק אחר סדר העדאה משלם נ"ש וכל זה לשיטתם.

וע"ע בשיעור טו שעסקנו בהרחבה בביאור תוספות לגבי נחש ושם צעדנו בדרך שונה.

י. מהלך הגרי"ז ומה שיש להעיר בזה

ראינו בשיעור הקודם את מהלך הגרי"ז בהסבר הר"ף. לפי מהלכו זה רוצה הגרי"ז לתרץ את שאלת תוספות ולומר שמכיוון שלהו"א רק קרון תלושה כתובה בתורה הרי שה'קרון' של התורה היא רק קרון תלושה וממילא רק בה נאמרה אותה הלכה שמשלמת ח"נ (שכאמור למד הגרי"ז שזו הלכה שמצד הקרון) אולם קרון מחוברת איננה הקרון שבתורה וממילא לא נאמרה בה אותה הלכה אלא שנחייב עליה מ'הצד השווה' הכללי שקיים בה, ואף שהגמרא אומרת בדף ה ע"ב שלא ניתן ללמוד קרון מ'במה הצד', זה רק לפני שהתורה

כתבה קרן תלושה, אולם לאחר שנכתבה שוב לא ניתן לפרוך "מה להנך שכן מועדים מתחילתם", שהרי קרן תלושה תוכיח (ועיין בדבריו מדוע תוספות מיאנו בזה, וזה כי לשיטתם אם עושים 'תוכיח' מקרן לא ניתן ללמוד יותר מקרן אף שהוא אינו קרן).

והנה יל"ע, שהרי תוספות התקשו רק למ"ד פ"נ קנסא והרי מהלך הגרי"ז לכאורה לא ניתן להיאמר למ"ד קנסא, שהרי לדידו יסוד חיוב קרן שבנוי על קנס שונה מיסוד חיוב שאר המזיקים ואין לו אותו 'צד שווה'.

כבר המהר"ם שאל מדוע תוספות שהתקשו ללמוד קרן מחוברת משאר אבות בגלל שזה א"ש רק למ"ד קרן עדיפה, נכנסו להסביר מיהו אותו מ"ד שקרן עדיפה ומי לא, והרי אף אם נחלוק על תוספות בביאור זה ונלמד כרש"י שם, לכאורה ג"כ קשה למ"ד שקרן לא אתיא משאר אבות.

המהר"ם תירץ שאי לאו כפירוש תוספות שם, הרי שהמ"ד שלא יליף קרן מכולהו זה מטעם שקרן משלמת ח"נ וא"כ כאן, בקרן מחוברת שס"ד שמשלמת נ"ש, ניתן יהיה ללמוד מכולהו, ולכן ביארו תוספות שמה שלא ניתן ללמוד הרי זה מפני שזה קנס.

דברי המהר"ם תמוהים שהרי הגמרא בדף ה מדברת על מצב שלא נכתבה קרן בתורה וא"כ מנ"ל שתשלם ח"נ? אם באמת ניתן ללמודה משאר האבות הרי שתשלם נ"ש!

והנה כעת, לאור מהלך הגרי"ז, ניתן להבין מדוע תוספות באמת כתבו במפורט שקשה להם דווקא למ"ד קנסא, כי לפי הגרי"ז אם נאמר כמ"ד ממונא נוכל ליישב כמהלך הגרי"ז הנ"ל, אולם מהלך הגרי"ז לא ניתן יהיה לאמרו למ"ד קנסא.

אולם לעיל רצינו לבאר את מהלך הגרי"ז גם למ"ד קנסא עפ"י דברי תוספות ר"פ ולפי"ז א"ש הגרי"ז ויתכן שתוספות לא למדו כתוספות ר"פ הזה ולכן לא רצו לומר כמהלכו ועיין בשיעור הקודם מה שהרבינו להשיג על מהלך הגרי"ז ואף מדברי תוספות עצמם.

עד עתה עסקנו רק בשיטת רש"י ובהתנגדות תוספות להסברו, בשיעור הבא בע"ה נעסוק בהסבר תוספות עצמם ובשיטת הרשב"א ובנקודות המשותפות והחלוקות בינו לבין שיטת תוספות.

